

JANEZ STREHOVEC*

Demokratizacija kulturne politike

Predvsem incidentni dogodki, recimo gladovni štrajk gledališčnika Dragana Živadinova, protestne izjave zoper sedanjega kulturnega ministra in glasne pobude za mrežo za Metelkovo, v zadnjem letu, dveh, se pravi v obdobju konstituiranja mlade slovenske države, tudi širšo javnost opominjajo na ustanovo nacionalne kulturne politike in njene dileme. Sicer pa je na tem področju veliko in preveč zatišja, ki ima že vrsto usodnih posledic za funkcioniranje nacionalnega kulturnega pogona, v katerega se vključujejo poklicne inštitucije, neodvisni ustvarjalci in spremljevalni aparat od kritike do umetnostne pedagogike in kulturne informatike. Če se je slovenska država sicer s težavo in ob otroškem strankarskem izživljanju in nagajanju vendarle konstituirala na notranjepolitičnem, obrambnem, policijskem, mednarodnem in ekonomskem področju, lahko brez težav opazimo njen velik zaostanek v kulturi. Slovenska kulturna država (pri tem mislim na sodobno zasnovan sistem ministrstva, kulturnega sveta in parlamentarnih inštitucij) je konstituirana le v omejenem obsegu, predvsem pa ji manjka cel niz zakonov s področja kulturnih dejavnosti, še posebno splošen kulturni zakon, ki bo upošteval tako novo ustavo RS, novo zakonodajo s področja delovnega prava in takšne področne zakone, kakršen je recimo zakon o zavodih.

Šele konec lanskega leta, se pravi v decembru, ko se je v Cankarjevem domu sestal tudi Slovenski kulturni zbor kot civilnodružbena ustanova slovenske kulture, ki lahko deluje le z močjo moralne instance, sta v slovenski parlament prišli dve besedili zelo deklarativnih, platformskih tekstov nacionalne kulturne politike. Gre za tekst Resolucija o kulturi, ki je avtorski izdelek Rudija Šeliga, sicer predsednika skupščinskega odbora za kulturo in varstvo kulturne dediščine, in za besedilo Nekaj izhodišč za kulturni razvoj Slovenije, ki ga je napisal slovenski kulturni minister in ga skupščini predložil kot tekst IS RS. Besedili torej nista nekakšna zakona, Resolucija je pisana celo bolj obvezujoče, kajti eksplicitno se ukvarja s smotri nacionalne kulturne politike, kot dodatek pa prinaša celo seznam potrebne zakonodaje s kulturnega področja, kar pomeni, da gre za besedilo, iz katerega lahko izpeljemo tudi ustrezno zakonodajno »vrhno stavbo« slovenske kulture.

Kulturni minister dr. Andrej Capuder je v besedilu Nekaj izhodišč manj konkreten, zelo načelno, se pravi, posplošeno se ukvarja z vprašanji kulturnega politizma in promocije nacionalne kulture, v besedilo pa vtke več, recimo kar ostrih, kulturnopolitičnih intervencij, namenjenih sami idejni in ideološki utemeljitvi nacionalnega kulturnega programa. Štartna točka njegovega besedila je teza, da je bila v povojnem obdobju slovenske kulture privilegirana le ena stran narodove kulturne ustvarjalnosti, še posebno tista, ki je podpirala modernistične in eksperimentalne smeri, zapostavljena pa je bila druga, h klasiki in tradiciji usmer-

* Dr. Janez Strehovec, docent na FDV in publicist.

jena stran, zato se v tem besedilu zavzema za *načelo dinamičnega ravnotežja*, s katerim bi uravnotežili nacionalni kulturni pogon. »Ob starem je treba gojiti novo, ne pa na račun novega uničevati staro«, je ena izmed radikalnih ministrovih misli, s katerimi z moralističnih, didaktičnih in ideoloških izhodišč presoja sedanja sprejnjena razmerja v slovenski kulturi; slednja se mu izkaže kot krivična, kajti očitno je na račun modernizma zatirala in prezirala drugi, prav tako relevantni pol kulturne ustvarjalnosti. V luči tega besedila je videti, da Slovenci potrebujejo še eno spravo in izravnavo, namreč tisto, ki jo je treba uresničiti v kulturi.

Ministrov tekst je presenečenje, če ga povežemo z današnjimi zahodnoevropskimi kulturnimi politikami, ko se sodobne »kulturne države« preko ministrstev in kulturnih svetov praviloma ne vtikajo v vsebinska, idejna in estetska vprašanja nacionalnih kultur. Ukvarjajo se pretežno s problematiko kulturnih naložb, financiranjem nacionalnih kulturnih programov, promocijo, kulturnim turizmom in kulturnim izvozom ter z mednarodnim sodelovanjem v Evropski skupnosti in Svetu Evrope. Kulturno področje obravnavajo kot ekonomsko relevantno, kajti to je področje ekskluzivnih servisnih dejavnosti, značilnih za trende postindustrijskih družb. Kulturna dejstva obravnavajo kot ekonomska, kar pomeni, da jih kultura zanima kot področje perspektivnega zaposlovanja (zaposluje mlade in izobražene ljudi, pripravljene tudi na dinamične občasne in pogodbene oblike dela), kulturnega turizma, kulturne industrije, kulturne informatike in kulturnega izvoza. Seveda pa se v pristojnih kulturnih organih teh držav zavedajo, da vrsta ustvarjalnih umetniških dejavnosti (pisateljstvo, koreografija, dramsko gledališče, opera, komorna glasba . . .) potrebuje začetne, spodbujevalne subvencije, zato te aktivnosti proračunsko podpirajo, vendar pa skušajo tudi umetnostne subjekte (organizacije, društva, ustanove) tako rekoč naučiti marketinga in menedžmenta, jih torej usposobiti, da znajo svoje izdelke kar se da učinkovito in domiselno prodajati na trgu. Tu je še posebno uspešna Velika Britanija s svojo mrežo BSIS, s katero promovira poslovno sponzorstvo pri kulturnih projektih. Državna telesa za kulturo se v teh državah tudi trudijo, da parlamentu in davkoplačevalcem predstavijo kulturne projekte tudi v smislu ekonomske signifikantnosti; velik del subvencij se recimo preko davka na dodano vrednost in zaradi spremljevalne potrošnje obiskovalcev kulturnih prireditev vrne v državno blagajno.

Za zahodnoevropske države, Kanado in ZDA, je tudi pomemben trend, da se nosilci kulturnih programov (gledališča, opere, galerije . . .) kar se da tesno povezujejo s svojo publiko preko podpornih in prijateljskih društev svojih donatorjev in prijateljev. Slednji na podlagi svojih kategoriziranih prispevkov uživajo vrsto ugodnosti, takšne ustanove pa imajo tudi gostinske lokale, knjigarne in trgovinice spominkov, tako da je obisk kulturnih prireditev zasnovan kot prvovrstni družabni dogodek.

Ministrovih Nekaj izhodišč seveda ni kak celovit program slovenske kulturne politike, preveč od njega ne smemo zahtevati (tekst je omejen že v samem naslovu, namreč Nekaj izhodišč), pogledjmo sedaj nekoliko natančneje še Šeligovo Resolucijo o kulturi kot besedilo, ki je v javnost prišlo nekaj tednov pred Capudrovim, besedili pa sta padli tudi v močno čustveno obarvan kontekst strankarskih nasprotovanj med Peterletovimi krščanskimi demokrati in Rupel-Bavčarjevimi demokrati, tako da je bila recepcija besedil še bolj strankarsko ognjevit, kot bi sicer bila.

Šeligova resolucija je besedilo, ki zahtuje model upravljanja nacionalne kulture. Že v svoji 1. točki pove, da ministrstvo za kulturo prevzema funkcijo upravljanja namesto vodenja kulture, pomembna pa je tudi vpeljava Nacionalnega kultur-

nega sveta, ki ga imenuje Skupščina RS na predlog Slovenskega kulturnega zbora in ministrstva. Svet šteje 18 članov, od katerih jih polovico predlaga ministrstvo. To je strokovno telo, sestavljeno iz strokovnjakov in kulturnih menedžerjev, ki skupaj z ministrstvom sestavljajo letni nacionalni kulturni program. Ta svet upravlja tudi kulturni sklad, ob tem skladu pa resolucija »inštalira« še sklad za promocijo slovenske kulture v svetu. Skupščina RS ima pomembno vlogo tudi v kulturni politiki, saj sprejema globalno kulturno politiko in zakone s področja kulture. Na splošno je besedilo resolucije precej pragmatično, predvsem pa konkretno v smislu smernic za uresničevanje nacionalne kulturne politike, vendar pa tudi to besedilo ni povsem ideološko nevtralnno, kajti v 13. točki avtor zapiše, da mora »slovenska kultura reprezentirati in prezentirati nacijo«, kar pomeni, da nacionalni kulturni pogon in njegov program postavlja v eksplicitno službo romantični ideji naroda, vzpostavljenega preko kulturne prebuje.

Ker resolucija načrtuje nacionalni kulturni model, za trenutek pogledjmo v teorijo kulturne politike kot vede, ki se ukvarja z raziskavo državnih razmerij do kulturnega sektorja. Kanadski teoretik *Harry Hillman-Chartrand* je v svojem besedilu o delovanju Kulturnega sveta (Conseil des Arts) zapisal, da država posreduje na kulturnem področju na štiri načine, in sicer kot dajalec uslug, arhitekt, inženir ali mecen. Kadar država deluje kot dajalec uslug (servis), se kultura financira iz proračuna, ki ga polnijo skladi in sredstva donatorjev (primer za to so ZDA). Kadar država deluje kot arhitekt (in to je večinoma značilno za zahodnoevropske države), kulturo financirajo kulturna ministrstva ali ustrezne državne uprave, medtem ko avtor te delitve vlogo države-inženirja nameni vzhodnoevropskim (v trenutku nastanka njegovega besedila še socialističnim) državam, pri katerih je država lastnik aparata kulturne produkcije in ga uporablja za politično edukacijo. Hillman-Chartrand omeni še četrti primer, in sicer državo na kulturnem področju v vlogi mecena. V tem primeru pa deluje država v prid kulture preko posebnega posrednika, namreč relejnega odbora, ki ima funkcijo ekrana: odbor (opremljen z administrativnim svetom) prejema državna (proračunska) sredstva, vendar pa se država ne vtika v delitev sredstev umetnikom in organizacijam. V anglofonskih državah so takšni odbori t. i. umetniški sveti (arts councils) kot prenosniki državne podpore umetniškim področjem.

Je ta delitev ustrezna in kompetentna? Vsekakor ji lahko očitamo precejšnjo poljubnost, tudi terminološko ni najbolj posrečena, kajti tudi arhitekt je po običajnih predstavah inženir, tega pa se je zavedel tudi avtor, ki je posebej poudaril, da v praksi idealnih tipov pravzaprav ni in da večina vlad bolj ali manj kombinira vse štiri tipe oziroma vloge. Seveda pa nam že bežen pogled na to delitev kot tudi na samo (pogosto zelo težko primerljivo) kulturnopolitično prakso v zahodnoevropskih državah, Kanadi in ZDA pokaže, da je sodobna in demokratična varianta državnega posredovanja v korist kulture predvsem četrti, namreč država kot mecen, ki preko relejnega odbora »sveta za kulturo« (arts council) intervenira na kulturnem področju, ga financira, organizira in promovira. Ta varianta pa je nedvomno blizu tudi rešitvam, ki jih predlaga slovenska resolucija o kulturi z vpeljavo nacionalnega kulturnega sveta. Skušajmo zato nekoliko natančneje premisliti rešitve, ki jih ponuja ta, ob koncu februarja 1992 zaradi strankarskih razhajanj in različne usode tega teksta v posameznih zborih še nesprejet dokument.

Nedvomno drži, da resolucija prekinja z zakonom o svobodni menjavi dela v kulturnih dejavnostih samoupravljanje, ki je v kulturnih skupnostih potekalo preko dvodomne skupščine, torej opušča, ponovno pa vpeljuje dva sklada, kar

konec koncev spominja na nekdanje (filmske, založniške . . .) sklade, oblikovane pri slovenski državi v obdobju administrativnega socializma, čeprav so, v primeru Šeligove resolucije, ti skladi sedaj donatorski, sponzorski, mecenski in kapitalistični. Vpeljava nacionalnega kulturnega sveta in odvzem funkcije vodenja ministrstva sta nedvomno pomembna koraka v smeri demokratizacije kulturne politike na Slovenskem danes, ko je tako rekoč vsa oblast nad kulturnim sektorjem združena v eni osebi (kulturnega ministra), vendar pa sta vprašanje temeljitejše demokratizacije in odločanja o financiranju nacionalnega kulturnega programa in njegovo nadzorovanje še vedno prešibko opredeljeni. V resoluciji piše, da nacionalni kulturni svet skupaj z ministrstvom sestavlja letni kulturni nacionalni program. Vprašamo se lahko, zakaj skupaj z ministrstvom? Zakaj ne bi ta program sestavilo neodvisno telo strokovnjakov, o razporeditvi sredstev za posamezne postavke v njem pa bi odločal slovenski kulturni svet (se pravi naš arts council), medtem ko bi minister zastopal kulturo le v vladi in mednarodnih organizacijah, proračunska (in druga sredstva) za kulturo pa bi brez ideoloških »če-jev« dodeljeval omenjenemu svetu. Seveda pa bi moralo biti to telo kar se da parlamentarno in pluralistično oblikovano iz voljenih predstavnikov (z mandatom), po možnosti bi moralo biti tudi dvodomno strukturirano. Ob zboru uglednih in neodvisnih osebnosti in predstavnikov ustvarjalne kulture bi moral odločati še zbor predstavnikov inštitucij, kulturne zbornice, kulturnih organizacij in SKZ, tako da bi na vsaki skupščini polno zaživel dialog o nacionalnem kulturnem programu in razporeditvi sredstev za posamezne postavke v njem. Prav vprašanje demokratizacije odločanja o nacionalnem denarju za kulturo (in hkrati nadzoru nad njegovo smotno porabo) je danes namreč prvorazredno vprašanje kulturne politike, ki je itak spala v parlamentu, ko se je sprejemala sedanja, avtorskemu delu in slovenski knjigi nenaklonjena davčna zakonodaja.

Drugo, tudi pomembno in nujno vprašanje pa je priprava in sprejem sodobne zakonodaje za kulturno področje, še posebno njena naslonitev na nove, evropsko razsežnost uveljavljajoče predpise o delovnih razmerjih. Nujna je namreč vpeljava dinamičnih (začasnih, pogodbenih, vendar »full time«) zaposlovanj v kulturi in ukinitvev tozgodovske, se pravi samoupravne zaščite nekreativnih kulturnih delavcev, ki navzlic svoji neproduktivnosti kot »veliki administratorji« vedrijo do upokojitve brez problemov (se pravi preverjanj) na svojem delovnem mestu v znanih nacionalnih kulturnih ustanovah. *Trg kulturne delovne sile* bi bil koristen tudi za marsikatero že preveč okostenelo nacionalno kulturno ustanovo, še posebno v današnjih časih, ko prav sredstva za inštitucije korenito bremenijo tista, ki so namenjena živemu, ustvarjalnemu programu.

VLADIMIR KAVČIČ*

Kratki domet nacionalizma

Po letu in pol nacionalna evforija, vkomponirana v politični sistem, ki je nastal po »prvih svobodnih, demokratičnih in večstrankarskih« volitvah na Slovenskem,

* Vladimir Kavčič, pisatelj in urednik.